

МАЛАКА ОШИРИШДАГИ ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИК МЕЗОНЛАРИНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ФУНКЦИОНАЛ-ТИЗИМЛИ МОДЕЛИ

Саидмурадова Ситора Набижонова

Сурхондарё вилояти Фавкулудда вазиятлар бошқармаси

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги ўқув маркази. Термиз давлат
университети мустақил изланувчиси

Малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий компетентлик мезонларини тарбиялашни ўзида мужассамлаштирган тарбиявий машғулотлар интерфаол технологияларни ўзида акс эттириши алоҳида аҳамиятга эга. Ўқитувчиларни машғулотларда фаоллигини ошириш, ўқитувчиларнинг ички фаоллиги, йўналганлиги ҳамда фаолияти хусусиятига боғлиқ бўлади. Айнан ўқитувчиларнинг фаолият хусусияти, мустақиллик даражаси ва ижодкорлиги ўқитувчилар билан олиб бориладиган таълимий ва тарбиявий методларнинг муҳим мезонлари сифатида хизмат қилади. Малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини тарбиялаш жараёнини функционал-тизимли модель шаклида олиб бориш-ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланишини таъминлаб беради.

“Модель” тушунчаси моделлаштириш усули сингари инсон фаолиятининг ҳамда илмнинг турли соҳаларида қўлланилади. Модель реал жараён, қурилма ёки концепцияни намоиш этувчи тизим сифатида ниқланади. Биз ишлаб чиққан модель ўқитувчи касбий компетентлигини тарбиялаш ҳамда ўқитувчининг касбий ўз-ўзини тарбиялаш жараёнини тавсифловчи асосий соҳалар тизимини намоён этади. Малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини тарбиялашни ўзида мужассамлаштирган модель – бу ўқитувчининг узлуксиз ривожланиши, ўз-ўзини ривожлантириши ва малакасини оширишни мужассамлаштирган кўп босқичли тизим бўлиб, у ўзида функционал-мақсадли, диагностик, мазмуний, процессуал-технологик ва натижавий блокларни мужассамлаштиради. Ушбу модельнинг ҳар бир таркибий қисмини батафсил ёритиб ўтамыз.

1. Функционал – мақсадли блок ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланиши ва ўз-ўзини ривожлантиришнинг мақсад, вазифалари ва таъминотларини аниқлайди. Модельнинг дастлабки ва асосий босқичи сифатида ушбу блок малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий компетентлик



мезонларини тарбиялашнинг мақсад ва вазифаларини замонавий илмий маълумотлар ва ҳуқуқий-меъёрий нормаларга мос келишини аниқлаштиради.

Мақсад-малака оширишдаги ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий таълим олиши учун шароит яратиш.

Вазифалар:

- Ўқитувчиларнинг касбий ўсиш даражасига таъсир кўрсатиш;
- Педагогик ўз-ўзини ривожлантиришни стимуллаштириш;
- Педагогик жамоалар тизимнинг ривожланишига таъсир кўрсатиш;
- Ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланишининг шахсий траекториясини қуриш шароитларини яратиш;

Катталарни ўқитишнинг методологик асосларига мос ҳолда ушбу модельда ўқитувчилар билан ишлашнинг қуйидаги тамойиллари ташкил этди:

Биринчи гуруҳ- андрогогик тамойиллар. Ушбу тамойил амалиётчи ўқитувчиларни ўқитиш хусусиятларини ўзида мужассамлаштиради. Катталарнинг ўзига хослигини ҳисобга олган ҳолда ўқитишни С.И.Змеёв қуйидаги андрогогик тамойилларни ажратиб кўрсатди: мустақил таълим олишнинг иқтибосликлари, тингловчиларнинг мустақил фаолияти ўқув ишининг асосий тури сифатида, тингловчиларнинг тажрибасига таяниш, индивидуаллаштириш, таълимнинг тизимлилиги ва контекстлилиги, таълим эҳтиёжларини ҳисобга олиш. [2,7,10,12].

Иккинчи гуруҳ – узлуксиз инновацион педагогик таълим бўлиб, рўйёбга чиқарилаётган дастурларнинг вақт талабига мос ҳолда долзарблигини таъминлашни назарда тутди. Ушбу гуруҳ тамойиларига қуйидагиларни киритиш мумкин: кўп қирралилик тамойили, касбий-таълимий дастурларнинг сафарбарлик тамойили, маълумотларнинг турлича маршрутлилиги тамойили ҳамда таълим жараёнларини тармоқли ташкиллаштириш тамойили.

Учинчи гуруҳ-эвтагогик тамойиллар бўлиб, ўқитувчиларнинг ўз-ўзини касбий ривожлантиришининг индивидуаллигини ҳамда самарадорлигини таъминлайди. Ушбу гуруҳ тамойиллари қуйидагиларни мужассамлаштиради: индивидуал таълим траекториясининг ўзига хослиги тамойили, ўқитувчиларнинг касбий ва шахсий иқтибосликларини тарбиялашга йўналтирилган самарадорлик тамойили, таълим жараёнининг нозичилик тамойили. [3,936].

Бизнинг моделимизда ушбу тамойилларни қўллаш ўқитувчининг касбий ва ўз-ўзини ривожлантириш жараёнларини таъминловчи марказий иқтибосликни



яъни бутун ҳаёти орқали узлуксиз таълим олишни таъминловчи қадриятли соҳаларни очиб беради.

2. **Диагностик блок** – ўқитувчиларнинг касбий ривожланиш кўрсаткичлари ва даражасини ташхислаш методикаларини ўз ичига олади. Ушбу блок кўриб чиқиладиган моделнинг базаси ҳисобланиб, имкониятларни, кучли ва заиф томонларни, мавжуд хавфларни ҳамда қийинчиликлар ва сўровларни ўрганишга йўналтирилади. Диагностик блокнинг йўналишларидан бири бўлган малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий қийинчиликлари ва сўровларини таҳлил қилиш қуйидагиларда мужассамланади:

- *Умумпедагогик*: педагогика, психология ва ўқитиш методикаларини билиш, АКТ-компетентлик;
- *Илмий-назарий*: фаннинг ривожланиш тарихи ва унинг замонавий ютуқлари, педагогик-психологик тадқиқот методологияси;
- *Методик*: таълим вазифаларини рўёбга чиқарининг усул, воситалари, метод ва шакллари;
- *Психологик-педагогик*: ўқувчиларнинг психологик усусиятларини, ривожланиш қонуниятларини ҳамда ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини билиш;
- *Коммуникатив*: ўқувчилар ва уларнинг ота-оналари, бошқа ўқитувчилар, ҳамкасблари билан ўзаро таъсирлашиш тактикаси ва стратегияси, ораторлик санъати; эмоционал зўриқишларга чидамлик.

3. **Мазмунли блок** – ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланишининг таълим соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга мос методологик тамойилларига асосланган.

Мазмунли блокнинг асосини ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланишининг назарий-методологик асослари ташкил этди. Таълим соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий базага асосланиб, малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий ривожланиш дастурининг асосий йўналишларини белгилаб олдик. Булар:

- Ўқитувчининг ўқувчилар ва бошқа ўқитувчилар билан ўзаро педагогик таъсирлашуви;
- Замонавий дарсни ташкил этиш технологиялари;
- Ўқувчиларнинг билимини ривожлантиришнинг замонавий таълим технологиялари;
- Таълим муассасаси ва оиланинг ўзаро ҳамкорлиги;
- Жамоада гуруҳий ишлаш усуллари;



- Замоновий ахборот-коммуникатив технологиялари.

4. *Процессуал-технологик блок.* Моделимизнинг процессуал-технологик блокини узлуксиз педагогик таълимнинг шакли ва йўналишлари ташкил этди. Шунингдек моделнинг функционаллигини ошириш учун ўқитувчиларнинг касбий ривожланиши ва ўз-ўзини ривожлантириш босқичларини ажратдик. Ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланиш йўналишига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

- Илмий-методик – курс тайёргарлиги ва қайта тайёргарлик;
 - Ўқув-методик-турли касбий-педагогик жамоалар, йиғинлар, педагогик устахона, ижодий гуруҳлар ва бошқ.;
 - Инновацион – ресурс марказлари, тажриба майдонлари;
 - Танловли-касбий танловлар (ўқитувчи-иштирокчиларга маслаҳат бериш ва ҳамроҳлик);
 - Ахборотий қўллаб-қувватлаш-интернет ресурслар.
5. *Натижадорлик блоки.* Ушбу блокда намоёниш этилаётган моделни рўйёбга чиқариш учун кутилаётган натижалар тавсифланган. Булар қуйидагилар:
- Ўқитувчилар касбий компетентлигини ошириш ва касбий ривожланишини такомиллаштириш;
 - Установкаларни ҳамда узлуксиз касбий ўз-ўзини ривожлантиришнинг сақланиб қолиши;
 - Мустақилликнинг ҳамда ижодкорликнинг юқори даражадалиги;
 - Малака оширишдаги мактаб ўқитувчиларини тизимли ахборотий-методик қўллаб-қувватлаш.

Шу тарзда ўқитувчининг замонавий шароитларда узлуксиз касбий ривожланиши ўқитувчилар касбий компетентлигини ривожлантиришнинг тизимли ёндашувини талаб этади. Бизнинг ишлаб чиққан моделимиз тизимли ёндашувнинг асосий тамойилларига мос келиб, ўзида малака оширишдаги ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини узлуксиз тарбиялаш, ўз-ўзини ривожлантириш ва малакасини оширишнинг кўп босқичли тизимини намоён этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. С.Т.Турғунов ва бошқалар. Ўқитувчилар касбий компетентлигини ривожлантиришда таълим муассасаси раҳбарларининг функционал вазифалари. – Т. 2005 й.

2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. СПб.:Мысль, 2002. 339стр.
3. Ройтбалт О.В. Неформальное образование педагогических работников: вчера, сегодня, завтра//Вестник ТОГИРРО. 2014 №2(29).234с.
4. Тўраев Б.З., Муқимова Г.Х. Таълимда компетентли ёндашув: ўқитувчининг касбий компетентлигини шакллантириш. // «Ўзбекистон олий таълим тизимида кадрлар ресурсларини бошқариш ва ривожлантириш» мавзусидаги Республика семинар материаллари. - Т: «Истеъдод» жамғармаси, ТДПУ. 2014. –52-б.
5. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар.– Т.: Ўқитувчи, 2004.

